

Innst. O. nr. 43

(2004-2005)

Innstilling til Odelstinget fra justiskomiteen

Ot.prp. nr. 91 (2003-2004)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp m.m.

Til Odelstinget

1. PROPOSISJONENS HOVEDINNHOLD

Sammendrag

I proposisjonen fremmer Regjeringen forslag om endringer i lov om fri rettshjelp. Det foreslås en rekke endringer som vil medføre en mindre ressurskrevende og raskere saksbehandling av rettshjelpssøknader. Det foreslås ikke utvidelser av rettshjelpslovens saklige dekningsområde. Forslaget må sees i sammenheng med at inntektsgrensene for fri rettshjelp den senere tid er hevet betydelig. Over halvparten av landets befolkning faller nå inn under inntektsgrensene for fri rettshjelp.

Det foreslås endringer på følgende områder:

- Ny formålsbestemmelse.
- Reglene om hvem som kan få fri rettshjelp.
- Rettshjelpslovens forhold til andre ordninger.
- Kompetanseforholdet mellom domstolene og fylkesmennene.
- Skillet mellom fri sakførsel og fritt rettsråd.
- Reglene om økonomiske vilkår og økonomisk identifikasjon.
- Reglene om lovens saklige dekningsområde.
- Reglene om økonomisk og saklig dispensasjon.
- Reglene om hva fri sakførsel omfatter.

2. LOVFORSLAGETS BAKGRUNN

Sammendrag

Det er i dag bred politisk enighet om at ingen skal lide rettstap på grunn av manglende økonomisk evne.

Ordningen med fri rettshjelp er bare et av flere offentlige og private tiltak som er med på å tilfredsstille rettshjelpsbehovet for borgerne. Etter rettshjelpsloven kan fri rettshjelp gis i form av fritt rettsråd, fri sakførsel eller fritak for rettsgebyr.

Det offentlige kan ikke ha ansvaret for innbyggernes totale rettshjelpsbehov. Det er enighet om at det bør være begrensninger både ut fra sakens art og dens betydning for vedkommende, den rettshjelpssøkendes økonomi og mulighetene for bistand fra andre hold. Rettshjelpsloven angir både økonomiske og saklige grenser for hvem og hva det kan ytes bistand til. Loven er lite oversiktlig med hensyn til i hvilke tilfeller fri rettshjelp kan innvilges.

Justiskomiteen understreket i Innst. S. nr. 181 (1999-2000) at det er behov for å forenkle regelverket om fri rettshjelp. Departementet har på denne bakgrunn utarbeidet forslag til forenklinger i rettshjelpsloven.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Gunn Karin Gjøl, Anne Hellen Rui og Knut Storberget, fra Høyre, lederen Trond Helleland, Linda Cathrine Hofstad og Ingjerd Schou, fra Fremskrittspartiet, Jan Arild Ellingsen og André Kvakkestad, fra Kristelig Folkeparti, Einar Holstad og Finn Kristian Marthinsen, og fra Sosialistisk Venstreparti, Inga Marte Thorkildsen, vil vise til at målsettingen for et godt rettshjelpstilbud er at ingen skal lide rettstap på grunn av dårlige økonomiske evner eller mangelfulle opplysninger om sine rettigheter. Rettshjelpstilbudet skal være et godt redskap i kampen mot fattigdom. Det er slik at den del av befolkningen som har størst behov for sosiale ytelser, minst kjenner sine rettigheter. Det udekkede

rettshjelpsbehovet i befolkningen knytter seg i stor grad til lovgivningen som skal sikre utjevning av forskjellene i samfunnet.

Komiteen mener at rettshjelpstilbudet må være en del av velferdssystemet og et viktig redskap for å gjøre velferdslovgivningen mer effektiv. Den som har rett skal også få rett. Den som trenger hjelp, skal også få hjelpen den etter velferdslovgivningen har krav på. Slik vil rettshjelpstilbudet være med og sikre utjevning av forskjellene mellom folk.

Komiteen har merket seg at hovedformålet med lovendringen er å gjøre loven mer oversiktlig og brukervennlig, samt å mer presist angi vilkårene for fri rettshjelp. Dette er en oppfølging av Innst. S. nr. 181 (1999-2000) hvor justiskomiteen påpekte behovet for å få et forenklet regelverk for fri rettshjelp.

3. NY FORMÅLSBESTEMMELSE

Sammendrag

Av rettshjelpslovens forarbeider fremgår det at fri rettshjelp i utgangspunktet tar sikte på privatpersoner. Selv om det har vært uenighet om hvor grensene skal trekkes, synes det å ha vært bred politisk enighet om at det må være begrensninger i adgangen til å få fri rettshjelp. Fri rettshjelp gis i utgangspunktet bare til den som har formue og inntekt under gitte grenser. I tillegg til de økonomiske begrensningene, har det offentlige som hovedregel bare dekket bistand i tilfeller hvor saken er av åpenbar stor personlig og velferdsmessig betydning for den enkelte.

I høringsbrevet foreslo departementet at det inntas en formålsbestemmelse i rettshjelpsloven som gir uttrykk for at den politiske målsetningen med loven er å være en sosial støtteordning. En slik bestemmelse vil være klargjørende for anvenderne av loven, og vil også være et hjelpemiddel i tolkningen av regelverket. Alle høringsinstanser som har uttalt seg har vært positive til at det tas inn en formålsbestemmelse i loven, og departementet opprettholder således forslaget om at det inntas en formålsbestemmelse i rettshjelpsloven.

Komiteens merknader

Komiteen er enig i at det inntas en formålsbestemmelse i loven. Dette kan virke klargjørende for anvenderne av loven og vil være et godt hjelpemiddel i tolkingen av regelverket.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at ordningen med fri rettshjelp alltid har tatt sikte på de grupper som ikke har økonomisk evne til selv å dekke utgifter til juridisk bistand. Selv om mange isolert sett oppfyller inntektsgrensen, vil flertallet presisere at hovedregelen uansett er at

bistand i behovsprøvde saker forbeholdes de som ikke har økonomiske forutsetninger til å dekke utgiftene selv. Etter flertallets oppfatning er det riktig å betegne dette som en sosial innrettet ordning, som i utgangspunktet bare skal dekke saker som åpenbart har stor personlig eller velferdsmessig betydning for den enkelte. Flertallet støtter derfor departementets forslag til formålsbestemmelse.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener imidlertid at den foreslåtte formålsparagraf er for snever i sin utforming ettersom det etter loven også skal ytes rettshjelp uten behovsprøving.

Disse medlemmer vil videre anføre at det er en lite treffende beskrivelse av fri rettshjelpsordningen å bruke ordet "sosial" støtteordning, når over halvparten av landets befolkning faller inn under inntektsgrensen, og loven dessuten gir hjelp uten behovsprøving for spesielle typer saker.

Disse medlemmer ønsker at formålsparagrafen bør uttrykke et mål om at rettshjelpstilbudet skal være en del av velferdssystemet, og et redskap for å gjøre velferdslovgivningen effektiv.

Disse medlemmer foreslår følgende:

"I lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp m.m. gjøres følgende endring:

Ny § 1 skal lyde:

Fri rettshjelp etter denne lov er en støtteordning med formål å sikre nødvendig juridisk bistand til personer som ikke selv har økonomiske forutsetninger for å kunne ivareta et rettshjelpsbehov av personlig og velferdsmessig betydning."

4. REGLENE OM HVEM SOM KAN FÅ FRI RETTSHJELP

Sammendrag

Både personer og sammenslutninger kan innvilges fri rettshjelp. Bestemmelsen om sammenslutninger har liten praktisk betydning. Helt unntaksvis innvilges fri sakførsel til ideelle sammenslutninger og sammenslutninger bestående av personer med minoritetsbakgrunn.

Det er foreslått å oppheve bestemmelsen om at fri rettshjelp kan innvilges til andre enn fysiske personer. De saksområdene som det vil være aktuelt å søke om juridisk bistand til når det gjelder næringsvirksomhet, vil hovedsakelig være områder som ikke er prioritert i rettshjelpssammenheng. Departementet fant ikke grunn til å foreslå en generell bestemmelse om fri rettshjelp til sammenslutninger. I stedet ble det foreslått en ny regel om at fri rettshjelp kunne innvilges til ideelle sammenslutninger i særskilte tilfeller.

Fordi departementet likevel ikke foreslår en generell bestemmelse om adgang til å innvilge fri rettshjelp i prinsipielle saker, foreslås det at bestemmelsen om Høyesteretts kompetanse til å innvilge fri sakførsel i prinsipielle saker opprettholdes. Departementet ser det som hensiktsmessig at bestemmelsen utvides til også å omfatte juridiske personer.

Etter en ny vurdering anser departementet det hensiktsmessig å presisere ordlyden i forslaget til hvilke rettssubjekter som omfattes av ordningen fra "personer" til "fysiske personer".

Komiteens merknader

Komiteen har ingen merknader.

5. RETTSHJELPSLOVENS FORHOLD TIL ANDRE ORDNINGER

Sammendrag

Det følger av rettshjelpslovens system at loven er subsidiær i forhold til andre dekningsmuligheter søkeren måtte ha. Departementet mener at lovens subsidiære karakter bør komme tydeligere frem i en generell bestemmelse. Alle høringsinstanser som har avgitt merknader, er positive til en slik bestemmelse.

Departementet opprettholder således forslaget om en generell bestemmelse som fastslår lovens subsidiære karakter. RTV påpeker at ordlyden ikke får klart nok frem at loven også er subsidiær i forhold til andre ordninger hvor utgifter kan dekkes, herunder forvaltningsloven § 36. Departementet er enig i dette. Det foreslås derfor at det opprinnelige forslaget endres, slik at ordlyden gir uttrykk for at bestemmelsen også omfatter tilfeller hvor utgiftene kan "erstattes på annen måte".

Departementet bemerker at lovens subsidiære karakter etter gjeldende regelverk skal praktiseres absolutt. Så fremt vedkommendes behov for juridisk bistand faller inn under det som må antas å omfattes av en plikt for det offentlige til å yte bistand, vil ikke rettshjelpsloven dekke utgifter som er påløpt ved å få denne bistand annet steds fra.

Departementet ser at det kan stilles spørsmål ved hvilke ordninger som er av en slik art at rettshjelpsloven er subsidiær. Departementet har derfor funnet det hensiktsmessig å angi de mest praktiske ordningene direkte i lovbestemmelsen. Angivelsen er kun eksempler, og er ikke ment å være uttømmende.

Departementet opprettholder for øvrig forslaget om at utgifter til bistand utover det som dekkes av andre ordninger, kan søkes dekket etter lovens alminnelige regler.

Komiteens merknader

Komiteen vil vise til at lovens system er subsidiær i forhold til andre dekningsmuligheter. Andre

dekningsområder som Norsk pasientskadeerstatning, privat rettshjelpsforsikring, forvaltningslovens § 36, juridisk bistand gjennom fagforening og det offentlige veiledningsplikt, er primære. Det vil si at dersom rettshjelpsbehovet kan dekkes gjennom disse, vil utgiftene ikke kunne dekkes under rettshjelpsloven.

Komiteen er derfor enig i at lovens subsidiære karakter fastslås og klargjøres gjennom en generell bestemmelse.

6. INNVILGELSESKOMPETANSEN

Sammendrag

Etter rettshjelpsloven er hovedregelen at fylkesmannen har kompetanse til å avgjøre søknader om fritt rettsråd mens avgjørelseskompetansen for søknad om fri sakførsel er delt mellom fylkesmennene og domstolene. I saker hvor fri rettshjelp skal innvilges uten behovsprøving og av eget tiltak, er avgjørelseskompetansen lagt til den rett eller det forvaltningsorgan som behandler den underliggende sak. Retten skal i hovedsak selv avgjøre spørsmålet om fri sakførsel i de saker som er angitt som prioriterte. I andre fri sakførselssaker enn de som er prioriterte, er det i dag bare fylkesmannen som kan innvilge fri rettshjelp.

Dagens ordning gir i praksis to offentlige instanser innvilgelseskompetanse i forhold til én og samme sakstype. I en del saker fører skillet mellom fritt rettsråd og fri sakførsel til usikkerhet i forhold til hvilket organ som skal avgjøre søknaden om fri rettshjelp. Regelverket er detaljert og vanskelig å forstå.

Justisdepartementet er i dag klageinstans over både fylkesmannens og domstolenes vedtak i fri rettshjelpssaker. Dagens system medfører at to instanser behandler klager over henholdsvis avslag på søknad om fri sakførsel og spørsmål om salærfastsettelse for arbeidet i en fri sakførselssak.

I St.meld. nr. 25 (1999-2000) (rettshjelpsmeldingen) tok departementet opp spørsmålet om rettshjelpslovens kompetanseregler, og foreslo å rydde opp i kompetansereglene slik at domstolene alltid avgjør søknader om fri sakførsel og fylkesmannen alltid søknader om juridisk bistand utenfor rettergang. Justiskomiteen sluttet seg til de foreslåtte endringene.

Som en oppfølging av dette foreslo departementet en utvidelse av domstolenes kompetanse i fri sakførselssaker, slik at domstolene får innvilgelseskompetanse i alle saker som skal behandles av domstolene. Departementet har vært oppmerksom på de problemstillingene som gjelder rettens habilitet, og som kan reises hvis det overføres kompetanse til å fatte skjønnsmessige avgjørelser i fri sakførselssaker. Det ble derfor foreslått å fjerne dagens vurderingskriterium knyttet til sakens prosedabilitet i forslaget om at retten skulle få avgjørelseskompetansen.

Det er likevel reist flere innvendinger i høringsrunden mot å overføre avgjørelseskompetansen i alle fri sakførelsessaker til domstolene. Betenkelighetene mot forslaget går i første rekke ut på at det kan virke uheldig at dommeren som skal dømme i den underliggende sak, først ut fra en konkret skjønsmessig vurdering må ta stilling til rettshjelpssøknaden.

På bakgrunn av de innvendinger som er kommet, foreslår departementet visse endringer i forslaget. Forslaget om å legge innvilgelseskompetansen i første instans til domstolen opprettholdes når det gjelder dispensasjon fra de økonomiske vilkår, mens avgjørelseskompetansen i uprioriterte saker likevel ikke overføres til domstolene. Dermed vil alle prioriterte saker bli avgjort av domstolen, uavhengig av søkers økonomiske stilling, mens alle de uprioriterte sakene vil bli avgjort av fylkesmannen.

Selv om forslaget ikke innebærer samme forenkling i regelverket som det opprinnelige forslag, vil det likevel innebære en viss forenkling ettersom skillet mellom prioriterte og uprioriterte saksfelt vil bli klarere. Ettersom utkastet innebærer at de aller fleste sakstyper hvor det i praksis skal innvilges fri sakførelse angis som prioriterte, vil det bare i et fåtall saker være aktuelt for fylkesmannen å innvilge fri sakførelse.

Videre opprettholdes forslaget om at alle avgjørelser som domstolene fatter i medhold av rettshjelpsloven skal gjøres til gjenstand for kjæremål. På bakgrunn av at fylkesmannen skal avgjøre søknader om fri sakførelse i uprioriterte saker, vil dette innebære at departementet fortsatt blir klageinstans i disse sakene. Departementet er ikke enig i at det å legge avgjørelsene til domstolene vil medføre mindre samordning av praksis. Departementet er av den oppfatning at det vil utvikle seg rettspraksis med hensyn til vilkårene for fri sakførelse som lett ville kunne gjøres tilgjengelig for advokater og publikum.

For øvrig foreslår departementet at loven angir departementet som kompetent myndighet til å avgjøre søknad om fri rettshjelp i alle tilfeller. Ved å angi departementet som kompetent organ kan avgjørelseskompetansen delegeres ved forskrift til det organ som skal inneha kompetansen i hvert enkelt tilfelle.

Komiteens merknader

Komiteen har merket seg at rettshjelpslovens hovedregel er at fylkesmannen har hovedkompetansen til å avgjøre søknader om fritt rettsråd, mens avgjørelseskompetansen for søknad om fri sakførelse er delt mellom fylkesmennene og domstolene. I praksis fører dette til at to offentlige instanser har kompetanse til å innvilge fri sakførelse i forhold til en og samme

sakstype. Dette vil i en del tilfeller medføre uklarhet i forhold til hvem som skal avgjøre søknaden.

Komiteen er dessuten enig i at regelverket er komplisert og vanskelig å forstå.

Komiteen støtter den opprydding i regelverket departementet har foreslått.

7. SKILLET MELLOM FRI SAKFØRELSE OG FRITT RETTSRÅD

Sammendrag

Dagens grense mellom fritt rettsråd og fri sakførelse følger i prinsippet grensen mellom saker i og utenfor rettergang. Fri rettshjelp utenfor rettergang gis som hovedregel som fritt rettsråd. Fri sakførelse kan bare gis i saker som behandles av norsk domstol eller forvaltningsorgan. Imidlertid kan utgifter til rettshjelp ved utenlandsk domstol helt eller delvis dekkes i unntakstilfeller.

Departementet har i høringsbrevet foreslått enkelte endringer i forholdet mellom fritt rettsråd og fri sakførelse. Det er blant annet foreslått at skiftesaker som skal behandles av retten, vurderes som fri sakførelse uavhengig av om saken er overført i søksmålsformer. Tilsvarende er foreslått for saker om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring. Det er også foreslått at alle søknader om fri rettshjelp i voldgiftssaker behandles som fritt rettsråd. Videre er det foreslått at bistand i utlandet kun gis som fritt rettsråd.

De fleste høringsinstansene som har uttalt seg er positive til forslaget, og departementet opprettholder således forslaget om endringer i sontringen mellom fri sakførelse og fritt rettsråd. Det foreslås en ny bestemmelse om rettshjelp i utlandet. Departementet anser at en ny bestemmelse vil gi et mer oversiktlig system og en klarere begrepsbruk for brukerne av rettshjelp i saker i utlandet.

I de få straffesaker hvor det unntaksvis kan være aktuelt å innvilge bistand, foreslås det at denne bistanden fortsatt gis som fritt rettsråd. Når det gjelder utgifter til advokat til fornærmede omfattes ikke dette av ovennevnte begrensning, og det kan derfor innvilges fri rettshjelp etter de alminnelige vilkår. Også i disse sakene gis imidlertid fri rettshjelp i praksis som fritt rettsråd. Departementet foreslår at det eksplisitt fremgår av bestemmelsen som omhandler virkeområdet for fri sakførelse, at slik rettshjelp bare gis i sivile saker.

Komiteens merknader

Komiteen har merket seg forslaget om å forenkle skillet mellom fri sakførelse og fritt rettsråd, og leser det slik at dette ikke innebærer noen realitetsendringer i vilkårene for å få fri rettshjelp.

8. REGLENE OM ØKONOMISKE VILKÅR

8.1 Generelt

Sammendrag

Av rettshjelpsloven fremgår at fri rettshjelp bare kan innvilges den som har formue og inntekt under bestemte grenser. Imidlertid kan det dispenseres fra de økonomiske vilkår, og i enkelte sakstyper som er ansett å være av spesielt stor og velferdsmessig betydning ytes fri rettshjelp uten behovsprøving, dvs. uten hensyn til søkers økonomiske situasjon. At det foreligger en slik mulighet fremgår ikke av lovens generelle økonomiske vilkår. Lovens systematikk kan derfor virke uoversiktlig og unødvendig omstendelig.

I høringsbrevet foreslås det at loven ikke lenger inneholder en generell bestemmelse om økonomiske vilkår. Også den generelle regel om økonomisk dispensasjon foreslås opphevet. Forslaget innebærer at de økonomiske vilkår bare fremgår av den bestemmelse som angir de saklige vilkår for fri rettshjelp. Samtlige vilkår for å få fri rettshjelp vil dermed fremgå av en og samme bestemmelse.

Det er få merknader fra høringsinstansene til forslaget. De fleste som har uttalt seg er positive. Departementet opprettholder således forslaget om å angi de økonomiske vilkårene i de enkelte bestemmelser som angir de saklige vilkår for fri rettshjelp.

Komiteens merknader

Komiteen vil peke på at rettshjelpsloven setter visse begrensninger i forhold til hvem som kan benytte seg av ordningen, ved at den i hovedsak bare innvilges til den som har formue og inntekt under en bestemt grense.

Komiteen mener det må settes økonomiske vilkår for å få ytelse etter rettshjelpsloven, men at det må være menneskers rettshjelpsbehov og behov for rettsikkerhet som avgjør hvilket system vi har.

Komiteen vil vise til at ca. halvparten av Norges befolkning dekkes av ordningen med fri rettshjelp etter at inntektsgrensen i 2003 ble hevet til 230 000 kroner.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at det ved denne revisjonen av loven ikke er ment å foreta utvidelser av rettshjelpsordningen. Flertallet viser til at inntektsgrensen for fri rettshjelp er betydelig hevet de senere år. I 2003 økte inntektsgrensen til 230 000 kroner, noe som fører til at over halvparten av landets befolkning faller inn under ordningen.

Flertallet mener man bør avvende virkningene av de nye inntektsgrensene før en ytterligere utvidelse av rettshjelpsordningen vurderes.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil vise til at deres primærforslag var å heve inntektsgrensen til 250 000 kroner, og at disse medlemmer mener det bør være et mål at en større del av befolkningen kommer inn under ordningen.

Disse medlemmer vil vise til at rettshjelps- grensen i Sverige i dag er 260 000 kroner, og at det svenske domstolsverket nå har fremmet et forslag om en økning opp til 315 000 kroner. Dette begrunnes med at grensen må settes så høyt for å opprettholde ambisjonen om at 90 pst. av den svenske befolkningen skal komme inn under ordningen, slik det var i 1999 da inntektsgrensen sist ble hevet.

8.2 Reglene om økonomisk identifikasjon

Sammendrag

Det fremgår av rettshjelpsloven at ektefeller og andre som lever sammen med felles økonomi, som hovedregel skal vurderes samlet når det gjelder inntekts- og formuesgrenser. Det er adgang til å fravike hovedregelen om økonomisk identifikasjon hvis tvisten er mellom personene innbyrdes, eller det i andre særlige tilfeller er rimelig. Det kan også gjøres unntak når saken angår spesielt personlige forhold for søker.

I tillegg til å vektlegge sakens art, skal det ved vurderingen av om det bør identifiseres sees hen til om søkeren alene har inntekt under inntektsgrensen, og størrelsen på øvrige husstandsmedlemmers inntekt. Ligger disses inntekt eller formue vesentlig over grensene, anses det ikke rimelig å gjøre unntak fra hovedregelen om økonomisk identifikasjon.

Departementet har i høringsbrevet foreslått at identifikasjonsregelen oppheves og erstattes med en egen inntektsgrense for ektefeller, samboere og partnere. Inntektsgrensen foreslås satt til 1,5 ganger den inntektsgrensen som gjelder for enslige, dvs. kr 345 000. Gjeldende formuesgrense på kr 100 000 foreslås videreført. For enslige innebærer forslaget ingen realitetsendring.

Flertallet av høringsinstansene er enige i forslaget, og departementet fastholder forslaget i høringsbrevet. For departementet er det avgjørende at regelen blir enklere for alle rettshjelpsaktører, og at den får en bedre sosial profil enn dagens ordning. Det vil være urimelig hvis samme økonomiske vilkår skal gjelde for enslige som for personer som lever sammen med felles økonomi. Forslaget har også en sosial profil slik at det blir enklere å få fri rettshjelp for par med lavere inntekter i en rekke saker hvor det i dag identifiseres.

Når det gjelder størrelsen på den foreslåtte inntektsgrensen for par, bemerker departementet at ved å sette grensen ved 1,5 ganger inntektsgrensen som gjelder for enslige, vil dagens praksis videreføres i

snitt. Forslaget vil medføre at de med svakest økonomi lettere vil oppfylle de økonomiske vilkårene, mens gruppen som har høyere samlet inntekt vil få en innstramning i enkelte sakstyper. I saker der de økonomiske vilkårene for å få fri rettshjelp gir urimelige utslag, vil imidlertid rettshjelpsloven fortsatt åpne for at det kan dispenseres fra inntektsgrensene både for enslige og for dem som lever i parforhold.

Departementet ser at tvist om barnefordeling mot tidligere ektefelle/samboer er en sakstype som særlig angår den ene av partene i et nytt parforhold. Departementet er imidlertid ikke enig i at disse sakene i rettshjelpssammenheng skiller seg spesielt ut i forhold til andre saker av personlig betydning. Selv om saken har stor personlig betydning for rettshjelpssøkeren, vil utfallet av saken regelmessig også ha betydning for den annen part i forholdet.

Komiteens merknader

Komiteen vil vise til at rettshjelpsloven som hovedregel vurderer samlet inntekts- og formuesgrense for ektefeller og andre som lever sammen.

Komiteen har merket seg at det foreslås at identifikasjonsregelen oppheves og erstattes med en egen inntektsgrense for ektefeller, samboere og partnere. Inntektsgrensen foreslås satt til 1,5 ganger den inntektsgrense som gjelder for enslige, dvs. 345 000 kroner.

Komiteen støtter forslaget til forenkling.

9. REGLENE OM LOVENS SAKLIGE DEKNINGSOMRÅDE

I vurderingen av om det skal innvilges fri rettshjelp foretas det i tillegg en saklig behovsprøving. Det skal bare innvilges fri rettshjelp i saker av stor personlig og velferdsmessig betydning for den enkelte. I denne forbindelse nevner loven uttrykkelig en rekke saksfelt som skal være prioriterte. I andre sakstyper kan det bare innvilges fri rettshjelp ut fra en mer skjønsmessig vurdering. Rettshjelpsloven sonderer altså mellom prioriterte og ikke-prioriterte saker.

I høringsbrevet ble det foreslått at bestemmelsene om lovens saklige dekningsområde samles og angis positivt, herunder også en angivelse av alle de prioriterte sakstyper. Ved å inkorporere de uprioriterte sakene hvor det etter fast praksis gis fri rettshjelp, vil en slik bestemmelse nærmest gi en uttømmende angivelse av det saklige dekningsområdet. Forslaget innebærer i tillegg en betydelig forenkling av dagens regelverk.

Samtlige høringsinstanser som har uttalt seg er enig i at departementets forslag er den beste løsning. Departementet opprettholder således forslaget om en positiv angivelse av sakfeltene i loven. Det foreslås i tillegg en egen bestemmelse om fri rettshjelp knyt-

tet til Den europeiske menneskerettighetsdomstol og andre saker i utlandet.

Fordi det foreslås en nesten uttømmende angivelse av de saklige vilkårene for fri rettshjelp, og at vilkårene for dispensasjon skal fremgå av samme bestemmelse, har departementet ikke funnet det hensiktsmessig å angi en unntaksbestemmelse tilsvarende rettshjelpsloven § 6 første ledd om fri rettshjelp utenfor lovens ordninger.

9.1 Den nærmere utforming av lovens saklige dekningsområde

Sammendrag

GJELDENE RETT OG PRAKSIS

I en del spesielle saker som anses å ha særlig stor betydning for den enkelte, kan det innvilges fri rettshjelp uten hensyn til søkers inntekt og formue. Det kan også innvilges fri sakførsel uten behovsprøving til søksmål som er anbefalt av Stortingets ombudsmann for forvaltningen.

I saker av stor personlig betydning kan fri rettshjelp innvilges etter behovsprøving. For å kunne få fri rettshjelp må søker oppfylle nærmere angitte økonomiske vilkår. I de prioriterte sakene hvor det foretas en behovsprøving, er det videre et vilkår at det er nødvendig med bistand fra advokat og at det er rimelig at det offentlige dekker bistanden.

I andre saker enn de som er positivt angitt i loven kan det ytes fri rettshjelp etter dispensasjonsbestemmelsene i rettshjelpsloven. I disse uprioriterte sakene føres det en restriktiv praksis med hensyn til å yte bistand. På enkelte saksområder som er av stor betydning for den enkelte, har det imidlertid utviklet seg en fast, liberal praksis.

FORSLAGENE I HØRINGSBREVET

Det ble foreslått at alle sakstyper hvor fri rettshjelp kan innvilges, samles og positivt angis under samme bestemmelser i rettshjelpsloven. Videre ble det foreslått at enkelte saksområder som i dag er uprioriterte, men hvor det føres en liberal praksis, gjøres prioriterte og inntas i de samme bestemmelsene.

I tilfeller hvor det skal innvilges fri rettshjelp uten behovsprøving, ble det foreslått at dagens bestemmelser i hovedsak opprettholdes. Ordningen med fri rettshjelp til voldsofre i erstatningssak mot gjerningsmannen og ordningen med fri rettshjelp uten behovsprøving til vernepliktige i førstegangstjeneste, ble i tillegg foreslått inntatt i samme bestemmelse. Videre ble det foreslått at det kan innvilges fritt rettsråd uten behovsprøving i saker etter barneverntjenesteloven kapittel 7 (tvangssaker), forut for fylkesnemndsbehandling.

Videre er det foreslått at de tilfeller hvor det etter rettshjelpsloven kan innvilges fritt rettsråd og fri sak-

førsel etter en økonomisk behovsprøving, videreføres. Departementet har imidlertid foreslått at også saker etter lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører, gjøres prioriterte.

Det er også foreslått justeringer vedrørende trykkesaker. Etter forslaget skal all bistand, unntatt anke til Trygderetten, gis som fritt rettsråd, og søker må være part i en klagesak før vedkommende har rett til fri rettshjelp.

I høringsbrevet ble det foreslått at det gis en egen bestemmelse som fastslår muligheten til å få fri rettshjelp til å fremme klager overfor internasjonale menneskerettighetsorganer.

Det er videre foreslått at en søknad om fritt rettsråd i prioriterte saker bare skal vurderes ut fra søkerens økonomi, slik at det ikke lenger skal foretas en vurdering av om det er rimelig og nødvendig med advokatbistand i saken. I fri sakførselssaker er det derimot foreslått at rimelighetsvurderingen opprettholdes som en "sikkerhetsventil".

DEPARTEMENTETS VURDERING

De fleste høringsinstanser som har uttalt seg er positive, og i hovedsak opprettholdes forslaget til utforming av bestemmelsene som angir det saklige virkeområdet for fritt rettsråd og fri sakførsel. Departementet er imidlertid enig med Arbeids- og administrasjonsdepartementet i at saker som behandles av Aetat fortsatt bør være prioriterte.

Departementet finner i likhet med Barne- og familiedepartementet at det kan være en nyttig presisering i lovteksten at det klart fremgår at fritt rettsråd uten behovsprøving gjelder saker hvor barnevernet starter forberedelse til sak og at det vil være klagende å innta at dette gjelder saker som likevel ikke blir oversendt fylkesnemnda. Videre finner departementet det rimelig at også saker om akuttvedtak, men som ikke blir etterfulgt av at barnevernet starter forberedelse til sak, gjøres prioriterte uten behovsprøving.

Da straffeprosessloven foreløpig ikke er endret til å omfatte bistandsadvokat i kvinnemishandlingsaker, foreslås det at dagens utvidede rettshjelpstilbud til kvinner som har vært utsatt for mishandling fra nærstående, gjøres prioritert.

Adgangen til å få fri rettshjelp uten behovsprøving for voldsofre i erstatningssak mot gjerningsmannen og bistand til vernepliktig under førstegangstjenesten i prioriterte saker, bør også gjelde fri sakførsel. Når det gjelder kvinner som har vært utsatt for mishandling fra nærstående, skal fri rettshjelp uten behovsprøving i forbindelse med strafferettslige spørsmål gis som fritt rettsråd ettersom fri sakførsel er foreslått begrenset til sivile saker. For saker om erstatning etter straffeforfølgning skal fri rettshjelp uten behovsprøving kun gis som fritt rettsråd. Ved

domstolsbehandling har erstatningssøkeren som utgangspunkt rett til forsvarer.

Når det gjelder fritt rettsråd i enkelte typer utlendingssaker, foreslås det i denne omgang ingen endringer.

Departementet opprettholder forslaget om at det ikke skal foretas en vurdering av rimeligheten og nødvendigheten av å innvilge fritt rettsråd i de prioriterte fritt rettsrådssakene. Forslaget vil i hovedsak innebære at det i stykkprissakene som innvilges av advokatene ikke foretas en rimelighetssensur med tanke på selve innvilgelsen. Hvis det viser seg at det er behov for fritt rettsråd utover den stykkprissats som gjelder, skal det foretas en rimelighets- og nødvendighetsvurdering ved salærfastsettelsen. I de uprioriterte sakene vil rimelighetsvurderingen inngå i den helhetsvurdering som må foretas etter dispensasjonsbestemmelsen. Departementet opprettholder også forslaget om at det fortsatt skal foretas en rimelighetsvurdering i de prioriterte fri sakførselssakene.

Departementet anser det som hensiktsmessig å utarbeide en ny bestemmelse som uttømmende regulerer adgangen til å få fri rettshjelp i saker ved utlandsk domstol eller forvaltningsorgan. I saker hvor det i praksis er aktuelt å innvilge fri rettshjelp, foreslås det at disse angis som prioriterte i den nye bestemmelsen. Dette vil gjelde saker for EMD og barnebortføringssaker fra Norge. Øvrige aktuelle saker vil dermed være gjenstand for samme skjønnsmessige vurdering som i dag.

Komiteens merknader

Komiteen vil vise til St.meld. nr. 25 (1999-2000) og Innst. S. nr. 181 (1999-2000) hvor det ble fastslått et behov for å utvide lovens saklige dekningsområde.

Komiteen har merket seg at dette følges opp i forslaget ved at dagens liberale praksis på en rekke områder nå blir lovfestet. Komiteen slutter opp om forslaget om at blant annet bistand til samboere i saker av ekteskapslignende karakter, barnevernssaker i tiden før saken kommer opp for fylkesnemndbehandling, klagesaker til Aetat og internasjonale barnebortføringssaker, nå gjøres prioriterte.

Komiteen viser til at straffeprosessloven § 107a ble endret sommeren 2004 for å gi ofre for tvangsekteskap rett til bistandsadvokat. Retten til bistandsadvokat inntreffer fra anmeldelsestidspunktet.

Komiteen har forståelse for at det kan være vanskelig å anmelde foreldre eller andre nære slektninger for brudd på straffelovens forbud mot tvangsekteskap. Like fullt kan den enkelte ha behov for praktisk og juridisk hjelp for å komme seg bort fra tvangssituasjonen.

Det er etter komiteens oppfatning svært viktig å legge forholdene godt til rette for at også de som

ikke ønsker å anmelde en tvangsekteskapeleg situasjon, kan få hjelp til for eksempel å finne nytt bosted, få adressesperre og/eller voldsalarm. Komiteen vil fremheve at organisasjoner som for eksempel Selvhjelp for innvandrere og flyktninger og Oslo Røde Kors Internasjonale Senter, nettopp gir denne type bistand gratis. Mange offentlige hjelpeinstanser yter dessuten et tverrfaglig tilbud til denne gruppen.

Det er imidlertid ikke ønskelig at personen som presses for å inngå ekteskap eller som allerede er tvunget til å gifte seg, selv skal måtte lete seg frem i et mangfoldig hjelpetilbud. Komiteen ser at en advokat med kompetanse på området vil kunne opptre som en viktig rådgiver og koordinator for den saken gjelder. Komiteen vil at det skal gis fri rettshjelp og fri sakførsel til personer som er i en tvangsekteskapeleg situasjon.

Komiteen vil vise til at ungdom på flukt fra tvangsekteskap har et stort behov for praktisk hjelp og juridisk bistand på en rekke områder. Det gjelder hjelp både til flukt til ny landsdel, navneendring, adressesperring, voldsalarm og lignende. Komiteens forslag til ny rettshjelpsbestemmelse for de som utsettes for tvangsgifte fanger opp slik bistand. Komiteen vil likevel presisere at rettshjelp kun må være et supplement til den nødvendige og riktige rolle andre offentlige instanser, som for eksempel helse- og sosialetat og skole, må spille i arbeidet mot tvangsekteskap.

Komiteen fremmer derfor følgende forslag:

"I lov om endringer i lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp m.m. gjøres følgende endringer:

Ny § 11 første ledd nr. 7 skal lyde:

7. til den som er utsatt for tvangsekteskap eller forsøk på sådan som nevnt i straffeloven § 222 annet ledd, jf. straffeloven § 49, men hvor saken ikke er anmeldt og den nødvendige bistand er av samme art som nevnt i straffeprosessloven § 107c eller annen relevant bistand.

Ny § 16 første ledd første setning skal lyde:

Fri sakførsel innvilges uten behovsprøving i saker som nevnt i § 11 første ledd nr. 4, 5 og 7, samt i følgende tilfeller:"

Komiteen fremmer også følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen endre forskrift om stykkprissats i saker som omhandler tvangsekteskap slik at det gis en stykkprissats på inntil 12 timer."

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser for øvrig til sine merknader om fri rettshjelp

i Budsjett-innst. S. nr. 4 (2004-2005). Der fremgår det blant annet at Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti ber departementet foreta en gjennomgang av hele rettshjelpsordningen med sikte på å bedre rettshjelpstilbudet. Det er særlig ønskelig at man vurderer egenandelsbetalingen opp mot den finske modellen for betaling av egenandeler.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at til tross for den faktiske utvidelse som nå foretas i lovforslaget, utelukker loven fremdeles viktige områder som er av stor velferdsmessig betydning for de mest ressursvake i vårt samfunn. Herunder kan nevnes ungdom utsatt for trussel og tvangsgifte, gjeldssaker utenom gjeldsordningsloven, familie-gjenforeningssaker, samt sosial-, trygde- og skatte-lovgivning.

Disse medlemmer mener den finske ordningen for fri rettshjelp er svært interessant. Denne dekker omkring 75 pst. av husholdningene, og det opereres ikke med begrensninger i forhold til det saklige dekningsområdet. Her betaler mottaker, med unntak av de med de laveste inntektene, en egenandel som står i forhold til nettoinntekt. Til tross for nettoberegninger anser man ikke prosessen for å være spesielt tidkrevende eller byråkratisk.

Disse medlemmer fremmer derfor følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen legge fram en egen sak om fri rettshjelp i 2005, med sikte på å utvide det saklige dekningsområdet og favne en større del av befolkningen. Den finske modellen vurderes særskilt."

10. REGLENE OM ØKONOMISK OG SAKLIG DISPENSASJON

Sammendrag

Fri rettshjelp kan innvilges selv om inntekts- og formuesgrensene er overskredet når særlige forhold gjør det rimelig. Dispensasjonsadgangen skal hindre at de absolutte inntekts- og formuesgrensene gir urimelige utslag i enkelttilfeller. Departementet har i praksis lagt til grunn at det ikke bør dispenseres fra inntektsgrensen dersom overskridelsen er større enn kr 15 000–20 000. Når det gjelder rettshjelpslovens saklige dekningsområde, er hovedregelen at det ikke skal innvilges fri rettshjelp i andre saker enn de prioriterte. For å sikre at en slik regel ikke får urimelige utslag i enkelttilfeller åpner loven for dispensasjon.

For å kunne ta stilling til spørsmålet om dispensasjon fra sakfelt og/eller økonomiske vilkår, forutsettes det en skjønnsmessig helhetsvurdering både av sakfelt og søkers økonomi. I praksis foretas det en

helhetsvurdering av søkers økonomi og sakens art og omfang i alle dispensasjonstilfellene. Dette regelverket er uoversiktlig og svært skjønnsmessig, noe som reduserer forutberegneligheten og gjør det vanskelig å føre en ensartet praksis på området.

I høringsbrevet ble det foreslått at det i unntakstilfeller fortsatt skal være adgang til å dispensere både fra de økonomiske vilkårene og fra de saklige kriteriene, men at adgangen til å dispensere fra økonomi og sak fremgår av samme bestemmelse.

For å innvilge fri rettshjelp når saken er uprioritert, ble det foreslått at det angis et vilkår om at saken objektivt sett må berøre søker i særlig sterk grad. Når de alminnelige økonomiske vilkår ikke er oppfylt, ble det foreslått at det kan dispenseres dersom de nødvendige utgiftene blir betydelige i forhold til søkers økonomiske situasjon. Det er ikke ment at endringen samlet sett skal føre til at færre personer skal ha rett til fri rettshjelp. Det er videre foreslått at det i uprioriterte fri sakførselssaker ikke lenger skal sees hen til søkers mulighet for å vinne frem med sin sak.

Høringsinstanser som har uttalt seg, er enige i departementets vurdering av at det bør kunne dispenseres både fra de økonomiske vilkår og fra det saklige dekningsområdet. De fleste høringsinstansene som har uttalt seg, er positive til forslaget til nye dispensasjonsbestemmelser.

Departementets vurdering

Forslaget til utforming av bestemmelsene om dispensasjon fra det økonomiske og saklige dekningsområdet opprettholdes i hovedsak. Departementet er imidlertid enig med Juss-Buss som anser at det vil være en fordel at det i bestemmelsen som angir vurderingskriteriet for saklig dispensasjon, klart fremgår at det sees hen til de prioriterte saksfelt ved vurderingen av om saken er støtteverdig.

Departementet anser det ikke hensiktsmessig med en egen unntaksbestemmelse som gir en ytterligere mulighet for saklig dispensasjon. Slik reglene nå foreslås utformet, vil en egen unntaksbestemmelse utover den alminnelige adgangen til å innvilge fri rettshjelp i uprioriterte saker, åpne for et dobbelt system for dispensasjon og dermed være forvirrende.

Departementet opprettholder heller ikke forslaget om et eget generelt vilkår for fri sakførsel knyttet til prinsipielle saker. Det gjøres imidlertid oppmerksom på at sakens prinsipielle interesse fortsatt vil være et moment i helhetsvurderingen av om det skal innvilges fri sakførsel. På denne bakgrunn foreslås det at rettshjelpsloven § 21a om Høyesteretts myndighet til å innvilge fri sakførsel opprettholdes. Fordi det er foreslått endringer i persongruppen som omfattes av rettshjelpsloven, foreslås det at det fremgår uttrykkelig av bestemmelsen at denne også unntaksvis kan gjelde for andre enn fysiske personer.

Komiteens merknader

Komiteen har merket seg at dagens dispensasjonsregel er svært skjønnspreget og gir lite presise kriterier for dispensasjon. Dette gir liten forutsigbarhet og gjør det vanskelig å føre en ensartet praksis på området.

Komiteen mener det fremdeles er behov for å kunne dispensere fra de økonomiske vilkårene og sitt saklige dekningsområdet. Det er viktig at velbegrunnede søknader som faller utenfor området kan innvilges. Dette vil gjelde spesielt i saker som er svært viktig for søkeren, hvor søkerens økonomi er dårlig, og i saker hvor utgiftene til juridisk hjelp blir omfattende.

Komiteen vil dessuten vise til Innst. S. nr. 181 (1999-2000) side 15 hvor justiskomiteen ga sin tilslutning til forslag om forenklinger, men understreket behovet for å ha mulighet til å gi dispensasjon, og uttalte følgende:

"Etter sin art bør en slik ordning ha rom for noe skjønnsvurdering, slik at lovens avgrensninger ikke får helt urimelige utslag i enkelte tilfeller."

Komiteen mener det nye forslaget til dispensasjonsregler vil gi mer presise vilkår og føre til en mer enhetlig praksis. Men komiteen forutsetter at dette ikke fører til at færre personer får fri rettshjelp.

11. REGLENE OM HVA FRI SAKFØRSEL OMFATTER

Sammendrag

Fri sakførsel omfatter hel eller delvis dekning av salær til prosessfullmektig. Dessuten dekkes gebyr og sideutgifter ved saken. Det kan også samtykkes i at partens egne vesentlige og nødvendige utgifter i anledning saken dekkes helt eller delvis. Det samme gjelder partens utgifter til bistand fra sakkyndige som ikke er oppnevnt. Det er fylkesmannen som tar stilling til om slike utgifter som knytter seg til en sak for domstolen skal dekkes eller ikke. Ordningen medfører at to instanser er involvert i en og samme sak.

En bevilling til fri sakførsel gjelder bare i én rettsinstans. Dette innebærer at den part som taper saken i første instans må søke om fri sakførsel på ny for å anke saken. Tilsvarende gjelder den part som har vunnet saken, når motparten anker. I dag er hovedregelen at idømte saksomkostninger ikke omfattes av en fri sakførselbevilling. I unntakstilfeller kan saksomkostningsansvar overfor motparten dekkes etter rettshjelpsloven. Bestemmelsen praktiseres restriktivt.

Departementet har i høringsbrevet foreslått at den rett eller det forvaltningsorgan som har saken til behandling også vurderer hvilke andre utgifter som

skal dekkes utover salær til prosessfullmektig i fri sakførselssaker. Dette innebærer at fylkesmannen ikke lenger skal vurdere hvilke andre utgifter det oftest skal dekke.

Det er videre foreslått å oppheve bestemmelsen om at reise- og oppholdsutgifter omfattes av en bevilgning til fri sakførsel for en part som er pålagt utvidet møteplikt. Dette fordi den geografiske begrensningen av møteplikten er opphevet i tvistemålsloven. Det foreslås derfor at slike utgifter skal vurderes etter den generelle bestemmelsen om at partens egne vesentlige og nødvendige utgifter i anledning saken kan dekkes.

Det er videre foreslått at en fri sakførselsbevilgning også skal omfatte sakens behandling i høyere rettsinstanser hvis ankesaken er innbrakt av motparten, og den part som har fri sakførsel helt eller delvis har fått medhold i foregående rettsinstans.

I forlengelse av forslaget om å endre innvilgelseskompetansen mellom domstol og fylkesmann, ble det blant annet foreslått at skiftesaker som skal behandles av retten og saker om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring vurderes etter reglene om fri sakførsel.

I høringsbrevet ble det også foreslått at rettshjelpsloven § 24 tredje ledd oppheves. Dette innebærer at den part som er tilkjent saksomkostningene, men som ikke har fått dekning av motparten, henvises til å søke etterbevilgning av fri sakførsel.

Departementets vurdering

Da det ikke har kommet nevneverdige innvendinger, opprettholder departementet forslaget om at den rett eller det forvaltningsorgan som har saken til behandling skal avgjøre hva fri sakførsel skal omfatte. Videre opprettholdes forslaget om at bevilgning til fri sakførsel også omfatter behandling i høyere rettsinstanser hvis ankesaken er innbrakt av motparten, og den part som har fri sakførsel helt eller delvis har fått medhold i foregående rettsinstans. Også forslaget om å oppheve bestemmelsen om reise- og oppholdsutgifter opprettholdes, da regelen er ikke aktuell ettersom den geografiske begrensningen av møteplikten etter tvistemålsloven er opphevet.

Når det gjelder spørsmålet om det bør innføres stykkprisbetaling i saker om skifte, tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring, foreligger det ikke et tilstrekkelig grunnlagsmateriale for å ta standpunkt til spørsmålet nå.

Når det gjelder saksomkostningsansvar overfor motparten, ser departementet at det fortsatt er behov for en mulighet til å få dekket slike utgifter under en fri sakførselsbevilgning. Dagens praksis om at det unntaksvis skal være en adgang for den som har fått innvilget fri sakførsel til også å få dekket slike utgifter, foreslås derfor opprettholdt.

Komiteens merknader

Komiteen har merket seg at det foreslås at den rett eller det forvaltningsorgan som har saken til behandling også skal vurdere hvilke andre utgifter som skal dekkes utover salær til prosessfullmektig i fri sakførselssaker.

Komiteen har videre merket seg at det foreslås at en fri sakførselsbevilgning også skal omfatte sakens behandling i høyere rettsinstanser hvis ankesaken er innbrakt av motparten, og den part som har fri sakførsel helt eller delvis har fått medhold i foregående instans. Loven vil dermed bedre gi uttrykk for den faktiske rettstilstanden.

12. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

Forslagene har samlet sett ikke til hensikt å påvirke bevilgningsrammene for fri rettshjelp. Noen av forslagene vil isolert sett medføre noen merkostnader, andre vil isolert sett innebære innsparinger. Mange av forslagene er kun ment å lovfeste praksis og har slik sett ikke økonomiske konsekvenser. Derimot vil forslagene medføre en del innsparinger i de ressurser som brukes til å administrere rettshjelpsordningen.

Departementet har lagt til grunn at forslagene ikke vil pålegge den enkelte domstol særlig mer arbeid enn i dag. Sett i forhold til antall domstoler og det totale sakstallet ved domstolene, antas dette ikke å medføre noen stor merbelastning. Fylkesmennene vil som følge av forslagene få en noe redusert arbeidsbelastning.

Samlet sett vil forslagene ikke medføre behov for økte rammer. Justisdepartementet og Arbeids- og administrasjonsdepartementet [Moderniseringsdepartementet] vil avklare nærmere om det er grunnlag for å overføre ressurser fra fylkesmennene til domstolene.

Komiteens merknader

Komiteen har ingen merknader.

13. OPPFØLGING AV STORTINGETS ANMODNINGSVEDTAK NR. 468 AV 19. JUNI 2002 OM INNTEKTSGRENSER FOR FRI RETTSHJELP I BARNEFORDELINGSSAKER

Sammendrag

I anmodningsvedtak nr. 468 (2001-2002), ba Stortinget Regjeringen:

"...utrede om inntektsgrensen for å motta fri rettshjelp i barnefordelingssaker bør være høyere enn den ordinære inntektsgrensen, samt hvilke konsekvenser en høyere inntektsgrense for denne sakstypen vil

kunne innebære. Regjeringen bes også om å fremme konkrete løsninger til en bedre tvisteløsning for barnefordelingssaker med NOU 1998:17 Barnefordelingssaker som utgangspunkt."

Regjeringen har fulgt opp NOU 1998:17 gjennom Ot.prp. nr. 29 (2002-2003) vedrørende nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene mv. Lovendringene i barneloven trådte i kraft 1. april 2004, og innebærer nye oppgaver og rolleutfordringer i barnefordelingssaker både for dommere, advokater og sakkyndige. En ny bestemmelse tydeliggjør at barnets beste skal være avgjørende, både for de avgjørelser som treffes, og for selve saksbehandlingen.

Det er også innført ny bruk av sakkyndige i barnefordelingssaker. Etter de nye reglene kan dommeren tidlig i saken få bistand av barnefaglig kompetente personer på en mer målrettet måte for å bidra til konfliktløsning og avtaler om barnets bosted og samvær. Endringene medfører også at behandlingsmåten i barnefordelingssaker er forenklet ved at det er enklere å reise sak uten advokat, og mulighet for dom uten hovedforhandling.

Om inntektsgrensen for fri rettshjelp i barnefordelingssaker

Spørsmålet om inntektsgrensen for fri rettshjelp i barnefordelingssaker ble drøftet i St.meld. nr. 25 (1999-2000) om fri rettshjelp. Departementet uttalte at utgiftene i disse sakene ofte kan bli betydelige. Dette kan medføre at den part som ikke får fri rettshjelp resignerer overfor motpartens krav. Problemstillingen er fortsatt den samme. Inntektsgrensene for å få fri rettshjelp er imidlertid hevet to ganger etter at meldingen ble fremmet, senest til kr 230 000 med virkning fra 1. september 2003.

Departementet påpeker at likhet for loven i rettshjelpssammenheng ikke kan innebære at enhver motpart i den underliggende sak skal ha krav på fri rettshjelp uavhengig av sakstype og økonomiske forhold. Lovens inntektsgrense og søkerens inntekt er derfor av avgjørende betydning. Imidlertid kan det i enkelte tilfeller være rimelig å innvilge begge parter fri sakførsel på tross av den enes inntektsforhold fordi det foreligger særlige omstendigheter i saken.

Departementet ser at det kan oppstå en økonomisk skjevhet mellom parter der kun den ene mottar fri rettshjelp. Det er viktig å presisere at barnefordelingssaker oppstår i alle lag i befolkningen, uavhengig av økonomiske ressurser. Etter departementets syn vil dette derfor være en vedvarende problemstilling så lenge det er en forutsetning for fri rettshjelp at søkeren oppfyller visse økonomiske vilkår.

Departementets vurdering og konklusjon

Departementet har forståelse for at en part i en barnefordelingssak kan komme i en vanskelig økonomisk situasjon når motparten er innvilget fri rettshjelp. Tilsvarende problemstilling oppstår imidlertid også i andre prioriterte rettshjelpssaker av stor personlig og velferdsmessig betydning.

Etter departementets syn er det fare for at en høyere inntektsgrense i barnefordelingssaker kan virke prosessdrivende, og føre til at man fjerner seg fra målet om at slike saker av hensyn til barnet, bør søkes løst i minnelighet.

Videre vil reglene om dispensasjon fra inntektsgrensene slik de praktiseres i dag, kunne forhindre helt urimelige resultater for den part som ikke har fått rettshjelpsdekning. Dette fordi det i vurderingen av om det skal dispenseres fra inntektsgrensene, blir lagt vekt på om den annen part er innvilget fri rettshjelp. Departementet fører en meget liberal praksis i saker hvor en part er saksøkt gjentatte ganger av en motpart som er innvilget fri rettshjelp. Etter departementets syn bør man avvente virkningene av de nye inntektsgrensene, før en eventuell heving av inntektsgrensen i barnefordelingssaker vedtas.

Det vises også til at etter de nye reglene om behandling av barnefordelingssaker, skal staten dekke utgiftene til ny bruk av sakkyndige med sikte på avtaleløsning. Departementet mener derfor det kan være hensiktsmessig å la disse endringene virke en tid, for å høste erfaringer før det tas nærmere stilling til å innføre særregler for fri rettshjelp i barnefordelingssaker.

Komiteens merknader

K o m i t e e n har forståelse for at en part i en barnefordelingssak kan komme i en vanskelig økonomisk situasjon når motparten er innvilget fri rettshjelp. K o m i t e e n mener det er en viktig målsetting at slike saker i størst mulig grad løses utenfor rettsapparatet, både av hensynet til barna og til det fremtidige samarbeidet mellom partene.

K o m i t e e n er også kjent med at etter de nye reglene om behandling av barnefordelingssaker skal staten dekke utgiftene til sakkyndig bistand, blant annet for å mekle mellom partene.

K o m i t e e n s flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Kristelig Folkeparti, vil peke på at barnefordelingssaker tradisjonelt sett er preget av sterke og vanskelige konflikter. Det er sterkt ønskelig at slike konflikter løses utenfor rettsalene. For å sikre at endringene i reglene om hvem som får fri rettshjelp i forbindelse med disse sakene fører til en styrking av barnets beste, må ordningen gjennomgå en grundig evaluering etter at den har vært virksom en periode.

Flertallet står fast ved standpunktet om at det kan oppstå en sterk urimelighet når kun den ene part innvilges fri rettshjelp i barnefordelingssaker. Utgiftene i slike saker kan bli betydelige, og det kan medføre at den som ikke får fri rettshjelp må resignere overfor motpartens krav.

Flertallet mener at saker som dreier seg om forholdet til eget barn er av svært personlig og spesiell karakter. I en slik situasjon er det viktig at det er jevnbyrdighet mellom foreldrene slik at den best mulige løsningen for barnet kan oppnås.

Flertallet mener derfor det bør føres en svært liberal praksis for å dispensere fra inntektsgrensen.

Flertallet fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen endre forskriften om fri rettshjelp slik at når en part innrømmes fri sakførsel i en barnefordelingssak, skal også den annen part ha fri sakførsel såfremt dennes inntekt ikke overstiger inntektsgrensen for fri rettshjelp med 100 000 kroner. Forskriften gjøres gjeldende fra 1. januar 2006."

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti mener man bør avvete virkningene av de nye reglene om behandling av barnefordelingssaker og de nye inntektsgrensene, før man eventuelt vedtar en heving av inntektsgrensene i barnefordelingssaker.

Egenandeler fri rettshjelp

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti viser til sine merknader i Budsjett-innst. S. nr. 4 (2004-2005) kap. 470.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det er svært uheldig at Stortingets flertall bestående av regjeringspartiene og Fremskrittspartiet gjeninnfører egenandeler på fri rettshjelp. Dette betyr at fri rettshjelp ikke lenger er gratis. Ordningen med fri rettshjelp har som utgangspunkt at personer ikke skal lide rettstap på grunn av manglende økonomisk evne. De med lavest inntekt er også den gruppen som har det største udekkede rettshjelpsbehovet i dag. Innføring av egenandeler rammer denne gruppen hardest. Disse medlemmer mener det er et paradoks at det er de økonomisk sett svakeste i samfunnet som skal være med på å finansiere en velferdsordning som har som målsetting nettopp å hjelpe denne målgruppen.

Disse medlemmer viser til svar fra justisministeren i brev av 5. november 2004 i forbindelse med behandling av St.prp. nr. 1 (2004-2005) hvor det fremgår at den forventede inntekt av egenandelen anslås til ca. 16 mill. kroner, men at det vil bli en ut-

giftsreduksjon, samt besparelse i domstolene, på totalt 47,7 mill. kroner som følge av færre fri rettshjelpssaker. Dette dokumenterer klart at de med lavest inntekt vil vegre seg mot å søke fri rettshjelp som følge av ekstra kostnader knyttet til egenandelen. Den preventive effekten ved egenandelen vil slå ulikt ut hos de ulike lag i befolkningen. De med minst ressurser vil være de som gir opp først.

Disse medlemmer er også kritiske til at advokatene skal ha ansvaret for innkreving av egenandelen. Denne økte risikoen for advokatene kan medføre at enda flere advokater ikke påtar seg fri rettshjelpsoppgaver.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under sitt alternative budsjett i Budsjett-innst. S. nr. 4 (2004-2005) hvor Fremskrittspartiet nuller ut egenandelen på fri rettshjelp.

Disse medlemmer ser det som viktig at organiseringen av innkrevingen av egenandel ikke må medføre at advokater prioriterer ned oppdrag som kommer inn under loven om fri rettshjelp.

På denne bakgrunn vil disse medlemmer be Regjeringen følge utviklingen nøye for å forsikre seg om at negative effekter ikke oppstår. Skulle negative effekter som følge av innkrevingsmetoden vise seg å inntreffe, ser disse medlemmer det som naturlig at Regjeringen legger frem en ny sak vedrørende innkreving av egenandeler på fri rettshjelp uten ugrunnet opphold.

Disse medlemmer viser dog til budsjettavtalen mellom Fremskrittspartiet og regjeringspartiene i Budsjett-innst. S. nr. 4 (2004-2005) og støtter derfor subsidiært innstillingen fra regjeringspartiene.

Advokatsalærer

Komiteen er kjent med at departementet arbeider med å følge opp Tvistemålsutvalgets innstilling i 2001:32 Rett på sak og Advokatkonkurranssutvalgets innstilling i NOU 2002:18 Rett til rett. Komiteen ber departementet særlig vurdere å senke terskelen for å komme inn i markedet, blant annet ved å gi rettshjelpere større adgang til å gi rettslig bistand.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener det er uheldig dersom folk pådrar seg for høye utgifter ved å engasjere nødvendig advokatbistand. Flertallet mener det er behov for å vurdere reformer for å få prisene på advokattjenester ned, og vil understreke betydningen av å se nærmere på konkurransen i advokatmarkedet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti

er sterkt bekymret for de utgifter folk pådrar seg ved å engasjere nødvendig advokatbistand. Noen advokaters timepris og fakturering har vanskeliggjort at mennesker som har rett, faktisk får sin rett. Dette sammenholdt med at samfunnet faktisk også beveger seg i retning av en betydelig større rettsliggjøring av samfunnsområder, og at advokatene nærmest utøver et rettshjelpsmonopol, taler for at kostnadene ved dette må ned.

Disse medlemmer mener derfor at Regjeringen nå må vurdere en makspris på timehonorarer for advokater i utvalgte saker. En kobling av at man øker den frie rettshjelpssatsen noe, og setter maksimal timepris til det samme for utvalgte saker, ville kunne være en mulig løsning.

Disse medlemmer viser til det forhold at mange advokater i dag kan drive virksomhet basert på det offentliges rettshjelpssatser innunder ordningen om fri rettshjelp, og endog også med begrensninger i hvor mange timer som kan faktureres (stykkpris), taler for at dette også kan praktiseres på andre områder.

Disse medlemmer vil derfor fremme følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen vurdere om det skal innføres maksimalpris for advokaters timehonorar i utvalgte saker som berører vanlige forbruker i for eksempel barnefordelingssaker, saker vedrørende hus og eiendom, forbrukersaker, erstatningssaker og saker vedrørende sosiale rettigheter, og komme tilbake til Stortinget i egnet form med dette."

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet ser det som vanskelig og uheldig å regulere salærene til de frie yrkene som advokattjenester, slik komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti ønsker. Disse medlemmer vil vise til at Fremskrittspartiet flere ganger har foreslått å fjerne merverdiavgiften på advokattjenester for å holde kostnaden ved bruk av advokathjelp nede, samt at Fremskrittspartiet i sine alternative budsjetter har redusert rettsgebyret. Dette nettopp for at det ikke skal bli for dyrt å gå til advokat og domstol for å få prøvet sin rett. Disse medlemmer merker seg at verken Arbeiderpartiet eller Sosialistisk Venstreparti har støttet dette når de har hatt mulighet til det.

14. FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

I lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp m.m. gjøres følgende endring:

Ny § 1 skal lyde:

Fri rettshjelp etter denne lov er en støtteordning med formål å sikre nødvendig juridisk bistand til personer som ikke selv har økonomiske forutsetninger for å kunne ivareta et rettshjelpsbehov av personlig og velferdsmessig betydning.

Forslag 2

Stortinget ber Regjeringen legge fram en egen sak om fri rettshjelp i 2005, med sikte på å utvide det saklige dekningsområdet og favne en større del av befolkningen. Den finske modellen vurderes særskilt.

Forslag 3

Stortinget ber Regjeringen vurdere om det skal innføres maksimalpris for advokaters timehonorar i utvalgte saker som berører vanlige forbrukere i for eksempel barnefordelingssaker, saker vedrørende hus og eiendom, forbrukersaker, erstatningssaker og saker vedrørende sosiale rettigheter, og komme tilbake til Stortinget i egnet form med dette.

15. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til proposisjonen og rår Odelstinget til å gjøre slike

vedtak:

A.

vedtak til lov

om endringer i lov 13. juni 1980 nr. 35
om fri rettshjelp m.m.

I

I lov 28. november 1889 nr. 3 om umyndiggjørelse gjøres følgende endring:

§ 2 tredje ledd tredje punktum skal lyde:

Fastsettingen kan påkjæres til lagmannsretten etter reglene i *rettshjelpsloven* § 27.

II

I lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. gjøres følgende endringer:

§ 12 første ledd nr. 1 første punktum skal lyde:

Avgjørelser truffet av en domstol kan påkjæres til overordnet domstol etter reglene i *rettshjelpsloven* § 27.

§ 12 første ledd nr. 2 skal lyde:

Avgjørelser truffet av Trygderetten kan påkjæres til Borgarting lagmannsrett etter reglene i *rettshjelpsloven* § 27.

III

I lov 1. juni 1917 nr. 1 om skjønn og ekspropriasjonssaker gjøres følgende endring:

§ 20a første ledd tredje punktum skal lyde:

Ved skjønn som holdes av en domstol kan fastsettingen påkjæres etter reglene i *rettshjelpsloven* § 27.

IV

I lov 21. mars 1975 nr. 9 om nordisk vitneplikt gjøres følgende endring:

§ 7 femte ledd skal lyde:

Fastsetting av godtgjersle etter denne lova kan påkjærest til høgare domstol etter reglane i *rettshjelpsloven* §27.

V

I lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp gjøres følgende endringer:

Overskriften til kapittel I skal lyde:

Kapittel I. Alminnelige bestemmelser

§ 1 skal lyde:

§ 1 *Lovens formål.*

Fri rettshjelp etter denne lov er en sosial støtteordning med formål å sikre nødvendig juridisk bistand til personer som ikke selv har økonomiske forutsetninger for å kunne ivareta et rettshjelpsbehov av stor personlig og velferdsmessig betydning.

Fri rettshjelp etter denne lov betales helt eller delvis av staten og gis som fritt rettsråd, fri sakførsel eller fritak for rettsgebyr, *jf. kapittel II, III og IV.*

§ 2 annet ledd skal lyde:

Praktiserende advokat og andre som kan yte fri rettshjelp etter denne lov, har plikt til å orientere kli-

entene om muligheten for å søke fri rettshjelp i tilfelle hvor de kan tenkes å ha rett til slik bistand.

§ 3 nytt tredje og fjerde ledd skal lyde:

I saker for domstolene betaler ikke det offentlige merutgifter som følge av at det er valgt advokat med kontor utenfor rettskretsen. I andre saker betaler ikke det offentlige merutgifter som følge av at det er valgt advokat eller rettshjelper utenfor rimelig nærhet av rettshjelpsmottagerens bosted eller oppholdssted.

Departementet kan i forskrift gi regler om unntak fra tredje ledd.

§ 4 skal lyde:

§ 4 Hvem kan få fri rettshjelp. *Hvilken bistand kan dekkes.*

Fri rettshjelp gis til *fysiske* personer. Når særlige grunner taler for det, kan fri rettshjelp også gis til *ideelle sammenslutninger.*

Rettshjelpen må gjelde oppdrag som det er naturlig at advokat her i riket utfører. Rettshjelp som nevnt i *kapittel III* Fri sakførsel, kan likevel bare gis for saker som behandles av norsk domstol eller forvaltningsorgan. *Unntaksvis kan det innvilges fritt rettsråd til bistand ved utenlandsk domstol eller forvaltningsorgan etter reglene i § 12.*

Nåværende § 5 blir § 6.

Ny § 5 skal lyde:

§ 5 *Lovens subsidiaere karakter.*

Fri rettshjelp omfatter ikke bistand som dekkes av andre ordninger eller som kan erstattes på annen måte, herunder gjennom:

- oppnevning av forsvarer eller bistandsadvokat i straffesaker etter straffeprosessloven,
- private forsikringer som omfatter rettshjelp,
- forvaltningsloven § 36 om dekning av saksomkostninger,
- etablerte offentlige service- og rådgivningskontorer,
- det offentliges opplysnings- og veiledningsplikt, *jf. bl.a. forvaltningsloven § 11,*
- medlemskap i foreninger og lag,
- private eller offentlige rettshjelpsordninger i andre land.

Utgifter utover det som kan dekkes eller erstattes av andre ordninger, kan søkes dekket etter denne lov.

Nåværende § 6 første ledd oppheves.

Nåværende § 6 annet ledd blir § 7 nytt tredje ledd.

Nåværende § 8 oppheves.

Nåværende § 10 oppheves.

Nåværende § 11 blir § 8 som skal lyde:

§ 8 Refusjon av det offentliges utgifter.

Får noen sin økonomiske stilling vesentlig bedret gjennom bistand gitt etter denne lov, skal *den offentlige instans som har innvilget fri rettshjelp*, kreve det offentliges utgifter i forbindelse med rettshjelpen *refundert*, dersom ikke særlige forhold gjør det urimelig. *Har en advokat eller rettshjelper innvilget fri rettshjelp, skal departementet kreve refusjon.* Kravet er tvangsgrunnlag for utlegg.

Krav som nevnt i første ledd innkreves av Statens Innkrevingsssentral. Innkrevingsssentralen kan inndrive kravet ved trekk i lønn eller andre lignende ytelser etter reglene i dekningsloven § 2-7. Innkrevingsssentralen kan også inndrive kravet ved å stifte utleggspant for kravet dersom panteretten kan gis rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til en tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på Innkrevingsssentralens kontor etter tvangsfullbyrdelsesloven § 7-9 første ledd.

Nåværende § 11a blir § 9 som skal lyde:

§ 9 Adgang til å trekke tilbake bevilling til fri rettshjelp.

Bevilling til bistand etter denne lov som innvilges etter økonomisk behovsprøving kan trekkes tilbake dersom det er gitt ufullstendige eller uriktige opplysninger om søkerens økonomiske situasjon, eller dersom søkerens økonomiske situasjon er vesentlig bedret før rettshjelpen er avsluttet.

Utbetalt salær som etter vedtak i henhold til denne paragraf kreves refundert, er tvangsgrunnlag for utlegg. § 8 annet ledd gjelder tilsvarende.

Nåværende kapittel III blir kapittel II og skal ha overskriften:

Kapittel II. Fritt rettsråd.

Nåværende § 12 blir § 10 som skal lyde:

§ 10 Reglens virkeområde.

Fri rettshjelp som ikke omfattes av § 15, gis som fritt rettsråd, herunder behandling for forlikrådet, skjønn som styres av lensmann og voldgiftsaker.

Nåværende § 13 blir § 11 som skal lyde

§ 11 Vilkår for fritt rettsråd.

Søknad om fritt rettsråd kan innvilges uten behovsprøving i følgende tilfeller:

1 for utlending som har rett til fri rettshjelp etter utlendingsloven § 42 tredje ledd og fjerde ledd.

2 a) for den som er part i sak hvor barnevernet har fattet vedtak som nevnt i lov om barneverntjenester § 7-2 bokstav g), men hvor vedtaket ikke blir etterfulgt av at barnevernet starter forberedelse til sak som skal behandles av fylkesnemnda etter kapittel 7 i lov om barneverntjenester.

b) for den som er part i sak hvor barnevernet har startet forberedelse til sak som skal behandles av fylkesnemnda etter kapittel 7 i lov om barneverntjenester, men hvor saken likevel ikke blir oversendt fylkesnemnda.

3 for siktede som reiser krav om erstatning for urettmessig straffeforfølgning etter straffeprosessloven kapittel 31.

4 til voldsofre i erstatningssak mot gjerningspersonen.

5 til vernepliktige i førstegangstjeneste i saker som nevnt i annet ledd.

6 til kvinner som har vært utsatt for mishandling fra nærstående, i forbindelse med straffesak mot gjerningspersonen.

7 til den som er utsatt for tvangsekteskap eller forsøk på sådan som nevnt i straffeloven § 222 annet ledd, jf. straffeloven § 49, men hvor saken ikke er anmeldt og den nødvendige bistand er av samme art som nevnt i straffeprosessloven § 107c eller annen relevant bistand.

Søknad om fritt rettsråd kan innvilges til den som har inntekt og formue under bestemte grenser fastsatt av departementet, i følgende tilfeller:

1 i saker etter ekteskapsloven, skifteloven annen del, jf. kap. 4 eller barneloven kap. 5, 6 og 7, herunder saker om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring.

2 i saker etter lov 4. juli 1991 nr. 45 om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører.

3 for den skadede eller etterlatte i sak om erstatning for personskade eller tap av forsørger.

4 for leietaker i sak etter husleieloven § 9-8 og tvangsfullbyrdelsesloven § 13-2 tredje ledd bokstav c når saken gjelder bolig som leietaker beboder.

5 for arbeidstaker i sak etter arbeidsmiljøloven §§ 61-66.

6 for den skadede ved søknad eller klage i sak om voldsoffererstatning.

7 i klagesaker til fylkestyrgdekontoret eller Rikstrygdeverket etter folketrygdloven § 21-12.

8 i klagesaker til Aetat Arbeidsdirektoratet etter folketrygdloven kapittel 4 og 11 og etter sysselsettingsloven §§ 35 og 36 om stønad etter folketrygdloven.

I andre saker kan det unntaksvis innvilges fritt rettsråd dersom det økonomiske vilkåret etter annet

ledd er oppfylt og saken objektivt sett berører søker i særlig sterk grad. Ved vurderingen skal det legges vekt på om saken har likhetstrekk med saksfeltene i første og annet ledd.

I saker som nevnt i annet og tredje ledd, kan det innvilges fritt rettsråd selv om de økonomiske vilkår i annet ledd ikke er oppfylt dersom utgiftene til juridisk bistand blir betydelige i forhold til søkerens økonomiske situasjon.

Ny § 12 skal lyde:

§ 12 *Fritt rettsråd ved utenlandsk domstol eller forvaltningsorgan.*

Søknad om fritt rettsråd kan innvilges helt eller delvis til den som har inntekt og formue under bestemte grenser fastsatt av departementet, i følgende tilfeller:

- 1 for den som er part i sak som er tatt til behandling av Den europeiske menneskerettighetsdomstol,
- 2 for den som har fått sitt barn ulovlig bortført fra Norge, jf. barne bortføringskonvensjonen av 25. oktober 1980 art 3.

I andre saker for utenlandsk domstol eller forvaltningsorgan kan det unntaksvis innvilges helt eller delvis fritt rettsråd dersom de økonomiske vilkår i første ledd er oppfylt og særlige grunner taler for det.

I saker som nevnt i første og annet ledd, kan det innvilges fritt rettsråd selv om de økonomiske vilkår i første ledd ikke er oppfylt dersom utgiftene til juridisk bistand blir betydelige i forhold til søkerens økonomiske situasjon.

Det innvilges ikke fritt rettsråd etter første til tredje ledd dersom det er urimelig at det offentlige betaler for bistanden.

Nåværende § 14 blir § 13 som skal lyde:

§ 13 *Hvem avgjør søknad om fritt rettsråd.*

Søknad om fritt rettsråd avgjøres av departementet.

Departementet kan i forskrift gi bestemmelser om advokaters adgang til selv å innvilge fritt rettsråd i saker som nevnt i § 11 første og annet ledd.

Nåværende § 15 blir § 14 som skal lyde:

§ 14 *Hva et fritt rettsråd kan omfatte.*

Fritt rettsråd omfatter nødvendige utgifter til rådgivning og bistand fra advokat i anledning et aktuelt problem.

Departementet kan samtykke i at søkerens egne vesentlige og nødvendige utgifter i tilknytning til fritt rettsråd dekkes helt eller delvis, herunder utgifter til medisinsk eller annen sakkyndig bistand. Når særlige grunner foreligger og det er nødvendig med medisinsk eller annen sakkyndig bistand for å bringe på

det rene om det er behov for fri rettshjelp, kan departementet samtykke i at fritt rettsråd skal dekke vesentlige og nødvendige utgifter til slik sakkyndig hjelp.

Etter særskilt søknad kan departementet utvide et fritt rettsråd til å gjelde bistand til å gjøre myndighetene oppmerksom på generelle forhold som måtte ligge til grunn for søkerens aktuelle problem, samt foreslå endringer og forbedringer av lovregler eller forvaltningspraksis.

Departementet fastsetter godtgjøring for bistand etter denne paragrafen.

Nåværende kapittel IV blir kapittel III og skal ha overskriften:

Kapittel III. Fri sakførsel.

Nåværende § 16 blir § 15 som skal lyde:

§ 15 *Reglens virkeområde.*

Fri rettshjelp i sivile saker for de alminnelige domstoler (unntatt forliksrådet) og særdomstolene samt i forvaltningssaker etter § 17, gis som fri sakførsel eller fritak for rettsgebyr, jf. kapittel IV. Som særdomstoler regnes de domstoler som er nevnt i domstoloven § 2, samt arbeidsrett.

Ny § 16 skal lyde:

§ 16 *Vilkår for fri sakførsel.*

Fri sakførsel innvilges uten behovsprøving i saker som nevnt i § 11 første ledd nr. 4, 5 og 7, samt i følgende tilfeller:

- 1 for den vernepliktige i militærnektersaker etter lov 19. mars 1965 nr. 3 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner.
- 2 for den et tvangstiltak retter seg mot i saker om overprøving av administrative tvangsinngrep etter tvistemålsloven kap. 33.
- 3 for den private part i saker hvor søksmål er anbefalt av Stortingets ombudsmann for forvaltningen.
- 4 for utlending i tilfeller som nevnt i utlendingsloven § 42 første ledd.
- 5 til den som er begjært umyndiggjort eller som begjærer et vergemål opphevet etter umyndiggjørelsesloven.
- 6 til den det oppnevnes advokat for i medhold av barneloven § 61 første ledd nr. 5.

Søknad om fri sakførsel kan innvilges til den som har inntekt og formue under bestemte grenser fastsatt av departementet, i saker som nevnt i § 11 annet ledd nr. 1-5.

I andre saker kan det unntaksvis innvilges fri sakførsel dersom det økonomiske vilkåret etter annet ledd er oppfylt og saken objektivt sett berører søker i særlig sterk grad. Ved vurderingen skal det legges

vekt på om saken har likhetstrekk med saksfeltene i første og annet ledd.

I saker som nevnt i annet og tredje ledd, kan det innvilges fri sakførsel selv om de økonomiske vilkår i annet ledd ikke er oppfylt dersom utgiftene til juridisk bistand blir betydelige i forhold til søkerens økonomiske situasjon.

Det innvilges ikke fri sakførsel etter annet til fjerde ledd dersom det er urimelig at det offentlige betaler for bistanden.

Nåværende §§ 17 til 20 oppheves.

Nåværende § 22 blir § 17 som skal lyde:

§ 17 Fri sakførsel for visse forvaltningsorganer

Fri sakførsel kan innvilges i ankesaker etter lov 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten dersom de økonomiske vilkår i § 16 annet eller fjerde ledd er oppfylt.

Fri sakførsel etter første ledd gis ikke dersom det er urimelig at det offentlige betaler for bistanden.

Fri sakførsel innvilges uten behovsprøving i følgende saker:

- 1 saker som skal behandles av fylkesnemnda etter kap. 9 i lov om sosiale tjenester mv.
- 2 saker som skal behandles av fylkesnemnda etter kap. 7 i lov om barneverntjenester.
- 3 saker for kontrollkommissjonen etter lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) § 6-4.
- 4 saker som skal behandles etter kapittel 5 i lov 5. august 1994 nr. 55 om vern mot smittsomme sykdommer.

Nåværende § 21a blir § 18 som skal lyde:

§ 18 Utvidet myndighet for Høyesterett til å innvilge fri sakførsel.

Når en sivil sak er henvist til behandling i Høyesterett, kan retten gi bevilling til fri sakførsel selv om en part ikke fyller de økonomiske vilkår i § 16, hvis den finner det rimelig ut fra sakens prinsipielle interesse. Hvis særlige grunner foreligger, kan retten innvilge fri sakførsel for andre enn fysiske personer.

Ny § 19 skal lyde:

§ 19 Hvem kan innvilge fri sakførsel.

Fri sakførsel etter § 16 første ledd og § 17 innvilges av eget tiltak av den rett eller det forvaltningsorgan som har saken til behandling. I andre tilfeller avgjøres søknad om fri sakførsel av departementet.

Departementet kan i forskrift legge avgjørelseskompetansen i saker som nevnt i § 16, til andre enn

bestemt i første ledd og herunder bestemme at den domstol som har saken til behandling, eller partens advokat skal kunne innvilge fri sakførsel.

Nåværende § 21 blir § 20 som skal lyde:

§ 20 Oppnevning av prosessfullmektig i ekteskaps- og familiesaker.

I ekteskaps- og familiesaker etter § 16 annet ledd jf. § 11 annet ledd nr. 1 kan domstolen, dersom den finner det nødvendig, oppnevne prosessfullmektig for saksøkt som er uteblitt eller ikke har gitt tilsvar under saksforberedelsen, eller er uteblitt fra hovedforhandlingen. Oppnevning kan skje selv om saksøkte ikke fyller de økonomiske vilkår i § 16. Saksøkte plikter å erstatte det offentliges utlegg til prosessfullmektigen. Beløpet er tvangsgrunnlag for utlegg.

Nåværende § 23 blir § 21 som skal lyde:

§ 21 Oppnevning av prosessfullmektig.

I henhold til bevilling til fri sakførsel oppnevner vedkommende domstol eller forvaltningsorgan prosessfullmektig for parten. Ved oppnevning av prosessfullmektig skal partens ønske være avgjørende.

Nåværende § 24 blir § 22 som skal lyde:

§ 22 Hva fri sakførsel omfatter.

Fri sakførsel omfatter hel eller delvis dekning av salær til prosessfullmektig. Dessuten dekkes gebyr og sideutgifter ved saken etter bestemmelsene om fritak for rettsgebyr i kapittel IV. Den rett som har saken til behandling, avgjør om bevilling til fri sakførsel også skal omfatte rettergangsskritt ved annen domstol.

Den domstol eller det forvaltningsorgan som har saken til behandling, kan samtykke i at partenes egne vesentlige og nødvendige utgifter i anledning saken dekkes helt eller delvis. Det samme gjelder partenes utgifter til bistand fra sakkyndige som ikke er oppnevnt av retten.

En bevilling til fri sakførsel omfatter også sakens behandling i høyere rettsinstanser dersom selvstendig anke bare er innbrakt av motparten, og den part som har fri sakførsel helt eller delvis har fått medhold i foregående instans.

Departementet kan etter søknad fra den som har bevilling til fri sakførsel, i særlige tilfeller helt eller delvis dekke saksomkostningsansvar overfor motparten.

Etter særskilt søknad til departementet kan bevilningen utvides til å gjelde bistand til å gjøre myndighetene oppmerksom på generelle forhold som måtte ligge til grunn for saken, samt foreslå endringer og forbedringer av lovregler eller forvaltningspraksis.

Den domstol eller det forvaltningsorgan som har saken til behandling, fastsetter godtgjøring til prosessfullmektig og eventuelle sakkyndige.

Nåværende § 25 blir § 23 som skal lyde:

§ 23 Saksomkostninger til det offentlige

Dersom en part som har fri rettshjelp, vinner saken, skal saksomkostninger etter tvistemålsloven kap. 13 i tilfelle tilkjennes det offentlige i den utstrekning det er nødvendig for å dekke utgiftene til fri rettshjelp.

Hvor det er grunn til det, kan retten samtykke i at en part som har fri rettshjelp, begjærer saken hevet som forlikt uten å nedlegge påstand om saksomkostninger til det offentlige.

Nåværende kapittel V blir kapittel IV og skal ha overskriften:

Kapittel IV. Fritak for rettsgebyr.

Nåværende § 26 blir § 24.

Nåværende § 27 blir § 25 som skal lyde:

§ 25 Vilkår for fritak mv.

Fritak for rettsgebyr kan gis som del av bevilling til fri sakførsel etter § 22 etter de samme regler som gjelder for slik bevilling.

Den som ikke har krav på fri sakførsel, kan gis fritak for rettsgebyr dersom *de økonomiske vilkår i § 16 annet eller fjerde ledd er oppfylt*. Fritak gis av den som har myndighet til å gi bevilling til fri sakførsel i saken.

I skiftesaker kan domstolen gi fritak for rettsgebyr, dersom de økonomiske vilkår i § 16 annet eller fjerde ledd er oppfylt.

Søknad om fritak for rettsgebyr kan avslås når det ikke er rimelig at det offentlige gir slik støtte.

Nåværende kapittel VI blir kapittel V og skal ha overskriften:

Kapittel V. Klageregler m.v.

Nåværende § 28 blir § 26 som skal lyde:

§ 26 Klage.

Vedtak etter denne lov, unntatt de avgjørelser som nevnt i § 27, kan påklages til departementet etter reglene i forvaltningsloven. Departementet kan bestemme i hvilken utstrekning forvaltningsloven skal gjelde for domstolenes og Trygderettens behandling av saker etter denne lov.

Departementets vedtak etter denne lov kan ikke påklages.

Nåværende § 28a blir § 27 som skal lyde:

§ 27 *Kjæremål i saker behandlet av domstolene og Trygderetten.*

Avgjørelser etter denne lov som er truffet av en domstol, kan påkjæres til overordnet domstol. Avgjørelser truffet av Arbeidsretten kan ikke påkjæres. Avgjørelser truffet av Trygderetten kan påkjæres til Borgarting lagmannsrett.

For kjæremål etter første ledd gjelder reglene i tvistemålsloven og domstolloven dersom ikke annet følger av paragrafen her.

For den som har fått underretning om avgjørelsen, er fristen for å erklære kjæremål én måned fra den dag vedkommende mottok underretningen. For andre er fristen én måned fra den dag da vedkommende har fått eller burde ha skaffet seg kjennskap til avgjørelsen, men likevel ikke utover tre måneder fra det tidspunkt avgjørelsen ble truffet.

Domstolen skal tilrettelegge saken for kjæremålsretten og gi slik redegjørelse for saken som er nødvendig for kjæremålsretten.

Om dekning av saksomkostnader av det offentlige gjelder forvaltningsloven § 36 første ledd og tredje ledd første og annet punktum tilsvarende.

Nåværende kapittel VII blir kapittel VI og skal ha overskriften:

Kapittel VI. Ikrafttredelse.

Nåværende § 29 blir § 28.

VI

I lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre gjøres følgende endring:

§ 61 annet ledd tredje punktum skal lyde:

Dersom det skal oppnemnst ein advokat for barnet etter første stykket nr. 5, har barnet rett på fri sakførsel utan behovsprøving jf. *rettshjelpsloven § 16 første ledd nr. 6.*

VII

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) gjøres følgende endringer:

§ 78 annet ledd annet punktum skal lyde:

Rettens fastsetting kan påkjæres etter reglene i rettshjelpslovens § 27.

§ 450 første ledd skal lyde:

I sak om erstatning eller oppreisning etter straffeforfølgning har siktede rett til fritt rettsråd uten behovsprøving etter reglene i *rettshjelpsloven § 11.*

VIII

I lov 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr gjøres følgende endringer:

§ 8 syvende ledd nytt femte punktum skal lyde:

For kjæremål over avgjørelser om avslag på fri sakførsel etter lov om fri rettshjelp § 27 betales ikke gebyr.

§ 10 første ledd nr. 12 skal lyde:

sak etter tvistemålslovens kapittel 33 om overprøving av administrative vedtak om frihetstap og andre tvangsinngrep, jfr. også lov om fri rettshjelp § 16 første ledd nr. 2.

§ 27a første ledd nr. 1 skal lyde:

kjæremål etter *rettshjelpsloven* § 27 eller etter bestemmelser som viser til *rettshjelpsloven* § 27.

IX

I lov 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten (sjøloven) gjøres følgende endring:

§ 476 fjerde ledd tredje punktum skal lyde:

Fastsettelsen kan påkjæres til lagmannsretten etter reglene i *rettshjelpsloven* § 27.

X

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Departementet kan gi overgangsregler.

B.

Stortinget ber Regjeringen endre forskrift om stykkprissats i saker som omhandler tvangsekteskap slik at det gis en stykkprissats på inntil 12 timer.

C.

Stortinget ber Regjeringen endre forskriften om fri rettshjelp slik at når en part innrømmes fri sakførsel i en barnefordelingssak, skal også den annen part ha fri sakførsel såfremt dennes inntekt ikke overstiger inntektsgrensen for fri rettshjelp med 100 000 kroner. Forskriften gjøres gjeldende fra 1. januar 2006.

Oslo, i justiskomiteen, den 14. desember 2004

Trond Helleland

leder

Gunn Karin Gjul

ordfører